

Zapomniani żołnierze niepodległości

Piotr Nehring

100 lat

NIEPODLEGŁOŚCI

TACZAK DOWBOR-MUŚNICKI SKIBIŃSKI

MITKIEWICZ KARASZEWICZ-TOKARZEWSKI

KOSTEK-BIERNACKI DRYMMER ROLA-ŻYMIERSKI

BRONIEWSKI REMBEK

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz Wydawnictwo HELION dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz Wydawnictwo HELION nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Redaktor prowadzący: Barbara Lepionka
Reakcja i korekta: M.T. Media

Źródła fotografii:

str. 112 – fot. Piotr Barącz / East News

str. 170, 332, okładka – fot. Zbiory D.B. Łomaczewska / East News

str. 298 – fot. Andrzej Szypowski / East News

Fotografie na str. 54, 78, 140, 200, 230, 266 pochodzą ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Fotografia okładowa przedstawia przegląd legionów pod Baranowiczami na froncie wschodnim przez księcia Leopolda Bawarskiego w marcu 1917 roku.

Książka została złożona fontem Brygada 1918.

Wydawnictwo HELION
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel. 32 231 22 19, 32 230 98 63
e-mail: editio@editio.pl
WWW: <http://editio.pl> (księgarnia internetowa, katalog książek)

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres

<http://editio.pl/user/opinie/nizoni>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

ISBN: 978-83-283-4395-5

Copyright © HELION 2018

Printed in Poland.

- [Kup książkę](#)
- [Poleć książkę](#)
- [Oceń książkę](#)

- [Księgarnia internetowa](#)
- [Lubię to! » Nasza społeczność](#)

Spis treści

Wstęp	7
Kalendaria	13
Legiony Polskie	14
Wydarzenia kluczowe dla odzyskania niepodległości (październik 1918 – luty 1919)	30
Wojny o granice	33
Formacje polskie w Rosji (1917 – 1918)	49
Armia Polska we Francji	52
Rozdział 1. P.o. wodza	53
Rozdział 2. Wódz naczelny Wielkopolski	77
Rozdział 3. Ułan	111
Rozdział 4. Dyplomata	139
Rozdział 5. Komendant	169
Rozdział 6. Szwarzcharakter	199
Rozdział 7. Wywiadowca	229
Rozdział 8. Kombinator	265
Rozdział 9. Nieustraszony	297
Rozdział 10. Kanonier	331
Wybrana bibliografia	357
Skorowidz	361

Rozdział 5.

KOMENDANT

Michał Karaszewicz-Tokarzewski (1892 – 1960) jako kapitan Legionów Polskich na zdjęciu zrobionym w 1916 r. Jak wielu członków I Brygady zrobił wielką karierę w wojsku Drugiej Rzeczypospolitej. Po wojnie został na emigracji w Wielkiej Brytanii, pełniąc rozmaite funkcje, w tym ministra obrony w uznawanych przez bardzo nieliczne stolice władzach RP na uchodźstwie. Zarabiał na życie m.in. jako rybak, stróż, monter w fabryce radiotechnicznej.

Jako dca jednego z Korpusów Armii gen. T. Kutrzeby, po przedarciu się w odwrocie przez puszcę Kampinowską, dotarłem do Warszawy w nocy z 20 na 21 września 1939 r. W ciągu dwóch godzin nawiązałem łączność z prez. Stefanem Starzyńskim, który tej samej nocy przyjechał na kwaterę, gdzie zatrzymałem się. Mówiliśmy do świtu, nie o faktach naszych przeżyć z tego miesiąca, lecz starając się zrozumieć położenie aktualne, ocenić je i wyciągnąć z tego wnioski. Starzyński wyraził i uzasadniał obawę co do postawy gen. Rómmela i jego sztabu w zakresie zdecydowanego kontynuowania obrony Warszawy.

Tak zaczyna relację o powstawaniu organizacji, która z czasem stała się Armią Krajową, jej pierwszy dowódca, gen. Michał Karaszewicz-Tokarzewski. Tamtej nocy (z 20 na 21 września) przedarł się do stolicy po bitwie nad Bzurą, podczas której dowodził grupą operacyjną wykonującą głównie działania osłonowe wobec jednostek swojej macierzystej Armii „Pomorze” oraz Armii „Poznań”. Szesnastego września gen. Tadeusz Kutrzeba, dowódca Armii „Poznań” dowodzący operacją nad Bzurą, wydał rozkaz przerwania bitwy i kierowania się podległych mu oddziałów oraz żołnierzy z rozbitych w trakcie walk jednostek w kierunku Puszczy Kampinoskiej, twierdzy Modlin oraz Warszawy. Tokarzewski przedarł się z grupą towarzyszących mu oficerów i 21 września zameldował się u gen. Juliusza Rómmela, który kampanię wrześniową rozpoczął jako dowódca Armii „Łódź”. W pierwszych dniach wojny została ona w dużej mierze rozbita, a 7 września jej sztab utracił możliwość dowodzenia. Ósmego września Rómmel pojawił się w stolicy i jako najstarszy rangą oficer objął dowództwo organizowanej naprędce Armii „Warszawa”, której częścią był stołeczny garnizon.

Po spotkaniu z Rómmlem Karaszewicz-Tokarzewski uznał, że wątpliwości prezydenta stolicy były niesłuszne, niemniej szybko zdał sobie sprawę, że dowódca Armii „Warszawa” nie ma żadnych planów dotyczących kontynuowania walki „z najeźdźcą niemieckim, a pewnie i z bolszewikami” po nieuchronnej kapitulacji miasta.

W relacji zatytułowanej *U podstaw tworzenia Armii Krajowej* wspomina, że wiedział, iż przed wojną w Sztabie Głównym powstawały plany dotyczące, jak pisze, „organizacji”, czyli zapewne konspiracji na terenach oddanych nieprzyjacielowi, i że ponoć odpowiadał za nie mjr Edmund Galinat.

Dwudziestego piątego września bombardowanie miasta z powietrza rozpoczęło się o świcie i trwało do nocy. „Po tym najstraszliwszym z dotychczasowych nalotów — wspomina płk Tadeusz Tomaszewski, najbliższy współpracownik dowódcy obrony miasta gen. Waleriana Czumy — poszliśmy [we dwóch] do gen. Rómmla, proponując mu kończyć”. Wedle relacji Tomaszewskiego Rómmel kazał im naradzić się z Radą Obrony Warszawy kierowaną przez prezydenta Stefana Starzyńskiego, a potem zwołał ok. 20 najstarszych rangą oficerów oraz przedstawicieli obrony cywilnej ze Starzyńskim na czele (według jednych relacji narada odbyła się 26, według innych jeszcze 25 września; Karaszewicz pisze, że było na niej najwyżej dziesięć osób), żeby zadać im pytanie: poddać się czy walczyć dalej. Jak się zdaje, za dalszą walką był tylko Starzyński. W tej sytuacji Rómmel poprosił gen. Kutrzebę (przebywającego w stolicy od 20 września), by zajął się rozmowami kapitulacyjnymi.

Tymczasem wieczorem 26 września na Polu Mokotowskim wylądował lecący z Rumunii samolot ze wspomnianym mjr. Galinatem, który przywiózł rozkaz od internowanego już przez Rumunów naczelnego wodza marsz. Edwarda Rydza-Śmigłego w sprawie powołania wojskowej organizacji konspiracyjnej i powierzenia jej kierownictwa dostarczycielowi wiadomości. Tego samego dnia, nie wiedząc jeszcze o misji Galinata, Karaszewicz zameldował się, jak podaje, u Rómmla i zaproponował, by ten *przekazał mu pełnomocnictwa Rządu i Naczelnego Wodza, rozciągając je na obszar całego państwa*. I zapewnił, że gotów jest wziąć odpowiedzialność za zorganizowanie zbrojnego oporu. Wedle tej samej relacji 27 września rano Rómmel powiedział Karaszewiczowi o misji Galinata oraz woli Rydza-Śmigłego i zaproponował, by generał uczynił z tego pierwszego swojego zastępcę. Następnie *podyktował od razu maszynistce krótki rozkaz z przekazaniem mi pełnomocnictw i podpisał go*. Rozkaz brzmiał następująco: *Dane mi przez Naczelnego Wodza w porozumieniu z Rządem pełnomocnictwo*

dowodzenia w wojnie z najazdem na całym obszarze państwa przekazuję gen. Michałowi Tadeuszowi Karaszewiczowi-Tokarzewskiemu z zadaniem prowadzenia dalszej walki o utrzymanie niepodległości i całości granic. Przekazał też generałowi 750 tys. zł i obiecał, że nikomu nie wspomni o powierzonej misji. To ostatnie przyrzeczenie złamał już następnego dnia, mówiąc bezmyślnie oficerom zebranych na odprawie, że kto nie chce iść do niewoli, może zameldować się u Karaszewicza. Niemcy szybko się zorientowali, kto stoi na czele konspiracji, skoro, jak relacjonuje generał, już z końcem października gdy byłem w Krakowie, pokazywano mi ulotkę z moim rysopisem wyznaczającą 15 tys. złotych nagrody za wskazanie miejsca mojego pobytu.

1.

Zaczęłem więc wykonywać zadanie, którego się podjąłem. Na kolejnych odprawach uprzednio już upatrzonego zespołu 15-tu kolegów omówiłem koncepcję pracy, plan, jaki sobie przemyślałem na pierwszy miesiąc, i podzieliłem zadania. [...] Z tych 15-tu jeden zdecydował się 30 września pójść do niewoli, drugi po zachorowaniu i krótkim pobycie w szpitalu zrobił to samo w pierwszych dniach października. Niełatwo było nawet dobrych żołnierzy wydobyć w atmosferze rozprężenia dyscypliny po ogłoszeniu kapitulacji z ich załamań psychicznych, z ich poczucia osamotnienia, gdy trzeba było stanąć na własnych nogach — to wszystko, co miało potem stanowić żołnierza Polski Podziemnej.

Zanim po trwającym trzy dni rozejmie wojsko zaczęło składać broń, Karaszewicz-Tokarzewski zarządził przeprowadzenie zamachu na Adolfa Hitlera, który jak słusznie zakładał, planował przyjazd do Warszawy, by przyjąć defiladę zwycięstwa. W umowie kapitulacyjnej Niemcy zażądali, by rozebrano barykady. Podczas tych rozbiórek polscy saperzy umieścili potężny ładunek wybuchowy na skrzyżowaniu Nowego Świata i Alei Jerozolimskich, skąd już tylko krok do Alei Ujazdowskich, gdzie 5 października Führer istotnie odebrał defiladę. Co więcej, Hitler przejechał przez skrzyżowanie, ale ładunek nie został odpalony. Zdaniem Rogera Moorhouse'a, autora monografii

o zamachach na Hitlera, stało się tak być może dlatego, że osoba mająca dać znak saperom została przepędzona ze swojego punktu obserwacyjnego, a może rozkaz nie został wydany z powodu wzięcia przez Niemców zakładników lub po prostu dlatego, że zawiodła instalacja uruchamiająca zapalnik.

Ustaliłem charakter organizacji jako wojska czynnego, wobec którego na terenie działań wojennych, jakim był cały kraj, komisarz polityczny i przedstawicielstwo polityczne reprezentowali państwowość i rząd. Całość podlegała każdemu legalnemu Rządowi Rzeczypospolitej i Naczelnemu Wodzowi. Jako nazwę przyjąłem S.Z.P. (Służba Zwycięstwu Polski) — pisał w swojej relacji Karaszewicz-Tokarzewski. Nieco wcześniej opisuje, jak to w celach „zalegalizowania się” poszedł pracować do szpitala na Woli w charakterze sanitariusza, a ponieważ miał niemal zupełnie wolne noce, wykorzystywał je na dopracowywanie planów wymyślonych wstępnie przed 30 września. Dotyczyły one podstaw naszej ideologicznej pracy, sformułowania jej zadań bezpośrednich i dalszych, szkieletu i zasad organizowania się, wytycznych wychowawczych, konspiracji, szkolenia, wywiadu i dywersji, przewidywań odnośnie planu i zorganizowania się działań na szerszą skalę, łączności i bezpieczeństwa, organizowania sądownictwa wewnątrz organizacji i na zewnątrz, zaopatrzenia i kasowości, wreszcie zadań i metod inspekcji na każdym szczeblu. Podział terytorialny oparłem na okręgach odpowiadających województwom, z okręgiem w stolicy na czele, na powiatach, a w ich ramach na plutonach, łączonych okresowo czy doraźnie w kompanie i równorzędne związki. Jako podstawową jednostkę przyjąłem drużynę o dwóch sekcjach, specjalizowaną na szczeblach dowództw i służb. Wreszcie współpracę z przedstawicielstwem politycznym i oparcie o nie przewidziałem od Głównej Rady Politycznej do szczebla powiatu włącznie, mianując komisarzy cywilnych zastępcami dowódców.

Generał zdecydował się szukać wsparcia zarówno wśród wojskowych, jak i polityków, przede wszystkim z opozycji przedwrześniowej, choć jak wiadomo, był piłsudczykiem, byłym legionistą i — jak byśmy dzisiaj powiedzieli — członkiem sanacyjnego establishmentu. Jeśli chodzi o jego poglądy polityczne, uważał się za socjalistę, choć w żadnym razie marksistę, miał też oryginalne podejście do spraw duchowych, będąc kapłanem Kościoła liberalnokatolickiego. Pozyskał

do współpracy tak znanych ludzi jak przywódcy Polskiej Partii Socjalistycznej Mieczysław Niedziałkowski i Maciej Rataj (oba niebawem mieli zginąć zamordowani w czerwcu 1940 r. przez Niemców w Palmirach). Ostatecznie do stanowiącej zaczątek państwa podziemnego Głównej Rady Politycznej przy SZP weszli socjaliści, ludowcy, a z czasem dołączyli do nich narodowcy i członkowie Stronnictwa Pracy, czyli przedstawiciele głównych przedwojennych stronnictw opozycyjnych stanowiący trzon kolejnych rządów emigracyjnych. Podczas toczonych od października do grudnia 1939 r. debat z Główną Radą Polityczną powstał statut SZP oraz deklaracja ideowa Rady stwierdzające m.in., że organizacja ta walczy o niepodległość, ale również o Polskę demokratyczną, sprawiedliwą dla wszystkich obywateli.

Współpracę z generałem podjęła też grupa wyższej i niższej rangi oficerów, w tym — od samego początku istnienia SZP — Janina Karasiówna, kierująca od połowy października łącznością w dowództwie organizacji. Innym, pewnie bardziej znanym od Karasiówny współpracownikiem okazał się ppłk Leopold Okulicki, który zaczął służbę w SZP jako organizator i komendant okręgu łódzkiego.

Karaszewicz-Tokarzewski nie przyjął natomiast propozycji Rómmła, by uczynić swoim zastępcą mjr. Galinatą, który jak pisze, miał początkowo odtworzyć swoją organizowaną przed wojną siatkę. Galinat dość szybko przyznał, że *de facto* nie da się jej spożytkować, i zaproponował, że wróci do Rumunii rzekomo po jakąś dużą kwotę, jaką miał dysponować Śmigły. Dowódca SZP zgodził się i utracił z nim wszelki kontakt.

Piętnastego października u poszukującego zastępcy Karaszewicza zameldował się płk Stefan Rowecki, we wrześniu dowódca niegotowej jeszcze do walki Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej mającej być drugą po 10 Brygadzie Kawalerii płk. Stanisława Maczka (opisanej w rozdziale 3, s. 130) tego typu jednostką w Wojsku Polskim. Widząc niemożność dalszego prowadzenia walki, Rowecki zakończył istnienie powierzonej mu brygady 20 września na Lubelszczyźnie; nakazał zniszczenie ciężkiego sprzętu i przebijanie się na południe na własną rękę. Teraz prosił dawnego kolegę z Legionów o pomoc w przedostaniu się do Francji. Dowódca SZP ujrzał w Roweckim oficera, który był nie tylko jego długoletnim przyjacielem, ale też osobą idealnie

nadającą się na stanowisko zastępcy. [Rowecki] odmówił, tłumacząc się, że jest za bardzo żołnierzem bojowym, aby móc wżyć się w pracę konspiracyjną i walkę podziemną, że widzi swoje miejsce tylko w wojsku liniowym. Podkreślił, że szczególnie obce i raczej nie mile są dla niego wszystkie zagadnienia społeczno-polityczne, od których, pozostając w konspiracji, nie mógłby się odsunąć. Po względnie krótkiej dyskusji na ten temat, w której go zresztą nie przekonałem, wyjąłem pełnomocnictwa od Rómmela, pokazałem mu je i wydałem mu rozkaz pozostania w kraju oraz objęcia stanowiska zastępcy i szefa sztabu S.Z.P. Bez wahania, a tym mniej cienia sprzeciwu, usłuchał. Zapoznałem go ze wszystkim, a na osłodę obiecałem mu, że tak długo, póki nie przejdzie mu awersja do polityki i pracy społecznej — ja wezmę na siebie wszystkie kontakty i czynności z tego zakresu na szczeblu dowództwa głównego.

„Rowecki — pisze jego biograf Tomasz Szarota — podporządkował się rozkazowi, okazał się zdyscyplinowanym żołnierzem rozumiejącym, że w tej sytuacji wyjazd z kraju byłby już nie tylko przejawem niesubordynacji, ale wręcz dezercją”.

Mając Roweckiego, z którym wspólnie zorganizował Komendę Główną SZP, używający wówczas pseudonimów „Torwid” oraz „Stolarski” Karaszewicz mógł z końcem października wyruszyć w objazd okupacji niemieckiej, by osobiście dopilnować powstawania komend wojewódzkich (na tereny okupowane przez Sowiety oraz na Wileńszczyznę, którą Moskwa chwilowo przekazała Litwie, wysyłał emisariuszy). Świetna znajomość niemieckiego i dokumenty lekarza z prawem do robienia zakupów na prowincji miały mu pomóc w udawaniu Polaka w służbie okupantów. Pojechał samochodem z chorągiewką z syreną, symbolem Warszawy, do Radomia, Lublina, Kielc, Krakowa, Tarnowa, ponownie Krakowa, Zagłębia Dąbrowskiego, Częstochowy i raz jeszcze do Kielc i Radomia. Podczas trzytygodniowej podróży spotkał się m.in. z metropolitą krakowskim abp. Adamem Sapiehą mającym się stać nieformalnym przywódcą polskiego Kościoła podczas okupacji.

Około 15 października 1939 r. jadący do Berna ppłk Béla Lengyel, były węgierski *attaché* wojskowy w Warszawie, zgodził się zabrać pierwszy meldunek kierownictwa SZP adresowany do polskiego naczelnego wodza. Jak relacjonował Karaszewicz-Tokarzewski,

nasłuch funkcjonował wówczas jeszcze nieregularnie, więc nie zdawał sobie sprawy, kto w tym momencie jest wodzem naczelnym. Był nim wciąż Rydz-Śmigły, który wówczas jeszcze nie zrzekł się tej funkcji na rzecz gen. Władysława Sikorskiego, mianowanego premierem 30 września 1939 r. Internowany w Rumunii Śmigły odesłał meldunek dowódcy SZP do Francji, jednak podejrzliwy wobec swego poprzednika Sikorski i tak uznał, że za jego plecami sanacyjni oficerowie przystąpili do tworzenia w kraju konspiracji wojskowej. Nowy wódz naczelny nie miał do nich zaufania i dlatego nie zamierzał dopuścić do utrwalenia struktury SZP. Niezwłocznie wprowadził zasadę nadrzędności emigracji nad krajem.

Skorowidz

1 Kompania Kadrowa, 15
1 Pułk Piechoty Legionu
    Zachodniego, *Patrz:* Legion
    Zachodni 1 Pułk Piechoty
2 Kompania Kadrowa, 15
2 Pułk Piechoty Legionu
    Zachodniego, *Patrz:* Legion
    Zachodni 2 Pułk Piechoty
7 Pułk Piechoty, 20

A

Abteilung für Polnische
    Wehrmacht, 25
Adamski Stanisław, 43, 61, 82
Agapiejew Władimir, 98, 145
Akcja „Wisła”, 291
amnestia dla Polaków, 196
Anders Władysław, 79, 84, 115, 180,
    196, 282, 292, 327
AOK, 16
Apanasenko Iosif, 127
aparatus Hughesa, 248
Apuchtin Aleksander Lwowicz, 87
Archinard Louis, 52
Arciszewski Tomasz, 208
Armeeoberkommando, 16
Armia Andersa, 180, 196, *Patrz też:*
    Anders Władysław
Armia Błękitna, 52, 104, 345
Armia Hallera, *Patrz:* Haller Józef
Armia Konna Siemiona
    Budionnego, 38, 125, 127, 152, 281,
    342, 345

Armia Krajowa, 172, 173, 289
Armia Kraków, 130
Armia Ludowa, 288
Armia Łódź, 172, 302
Armia Ochotnicza gen. Antona
    Denikina, 123, 249
Armia Pomorze, 172
Armia Poznań, 172
Armia Warszawa, 172
Armia Wielkopolska, 44, 73, 82, 83,
    85, 108
    mundur, 85
    tworzenie, 84
    zjednoczenie, 45
Artuzow Artur, 253, 254

B

Babel Isaak, 127, 345, 346
Babimost, 44
Bagiński Henryk, 98
Bagiński Kazimierz, 218, 220
Băile Herculane, 224
Bargielowski Daniel, 182
Barlicki Norbert, 216, 218, 220
Baron Henryk, 208
Barta, 102, 103
batalion strzelców podhalańskich,
    134
Batalion Warszawski, 21, 237
Bauer Piotr, 86, 104
BBWR, 204, 217
Beck Józef, 143, 163, 222, 225, 231,
    232, 258, 261, 262, 301, 302

- Beck Józef senior, 36
 Belina-Prażmowski Władysław, 14, 18
 Beniaminów, 27, 29, 212, 276, 310
 Beniamów, 11
 Berbecki Leon, 22, 149, 306
 Berdyczów, 38, 39, 246, 247
 Berent Waław, 321
 Beresteczko, 126, 127
 Bereza Kartuska, 35, 204, 222, 223
 Berling Zygmunt, 289
 Beseler Hans, *Patrz:* von Beseler Hans
 Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, *Patrz:* BBWR
 Bezruczko Marko, 344
 Biała Cerkiew, 125
 Białoruska Republika Rad, 35
 Białowieża, 36
 Białystok, 40
 Bielecka Maria, 282
 Biernacka Anna, 210
 Biernacki Lesław Ryszard, 225
 Biernacki Stefan, 135
 Biernacki Waław, 206,
Patrz też: Kostek-Biernacki Waław
 Bierut Bolesław, 136, 290, 292, 294
 Bismarck Otto, 64
 bitwa
   na Morzu Żółtym, 92
   nad Bzurą, 172
   nad Niemnem, 41
   o Białystok, 317, 318
   o Dyneburg, 312
   o Lwów, 190, 191, 193, 214
   pod Beresteczkiem, 126
   pod Cuszimą, 92, 196
   pod Czarторыską Górą, 305
   pod Jastkowem, 304
   pod Jazłowcem, 123
   pod Kamieniuchą, 305
   pod Kaniowem, 51, 103, 277, 278
   pod Kcynią, 44
   pod Komarowem, 41, 128, 152, 281
   pod Kostiuchnowką, 274, 305, 306, 307, 308
   pod Kukłami, 305
   pod Lanckoroną, 313
   pod Łodzią, 93, 94
   pod Monte Cassino, 196
   pod Optową, 305, 306
   pod Ossowem, 343
   pod Rawą Ruską, 93
   pod Tannenbergiem, 272
   warszawska, 41, 128, 317, 342
 Biuro Szyfrów, 250
 Błęszyński-Ferek Jerzy, 192
 Bobicki Leon, 50
 Bobrujsk, 49, 100, 102, 117, 119, 147
 Bociański Ludwik, 255, 256
 Boerner Ignacy, 36, 232, 233
 Bogucice, 46
 Bołdeskuł Karol, 233, 249
 Bołtuć Mikołaj, 344
 Boncz-Brujewicz Michał, 99
 Bortnowski Władysław, 164
 Boruta-Spiechowicz Mieczysław, 190
 Borysowo, 280
 Boy-Żeleński Tadeusz, 218, 324
 Brema, 59
 Broniewska Janina, 303
 Broniewska Joanna (Anka), 322, 328
 Broniewska Zofia, 303
 Broniewski Antoni, 303
 Broniewski Władysław, 10, 20, 37, 299, 302, 303, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 319, 320, 321, 324, 327
   pseudonim, 304
   twórczość, 322, 326, 327, 329
   wiersz, 301, 302, 322, 326, 327
   więzienie, 322, 325, 326
 Brusilow Aleksiej, 23, 97, 306
 Brygada Kawalerii płk. Maczka, 130, 176

Brześć, 28, 35, 40, 201, 202, 216,
217, 220, 233
Brzoza-Brzezina Ottokar, 22
Buczacz, 33, 191
Budionny Siemion, 38, 125, 127, 128,
152, 247, 281, 314, 342
bunt gen. Lucjana Żeligowskiego,
156
Burek Tomasz, 336, 351
Bute, 264
Bytnar „Rudy” Jan, 18
Bytnar Stanisław, 18
Bytom, 46
Byżyszkian Hajk, *Patrz:* Gaj-Chan

C

Călimănești, 225
Cat-Mackiewicz Stanisław, 222,
223, 224
Cekamenda, 275
Centralny Komitet Obywatelski, 61
Centralny Komitet Organizacji
Niepodległościowych, 180
Centrolew, 214, 215, 219
Cepa Heliodor, 136
Chamberlain Neville, 162, 301
Charków, 92
Charwat Franciszek, 159, 166
Chiczewski Feliks, 257
Chmura Wiktor, 318
Chrzanowski Leon, 193
Chwałba Andrzej, 17, 211
Cichoracki Piotr, 206, 208, 223,
225, 226
Ciechanowski Jan, 180
Cieciuch Jana, 109
Ciołkosz Adam, 218, 220
Clermont-Ferrand, 132
Compiègne, 7
Cybulska Zofia, 286
Cybulski Edward, 286
Czechowicz Gabriel, 217
Czeka, 251, 253, 254

czerezwyczajka, 222
Czernow Wiktor, 14
Czerwenka Janusz, 263
Cziczerin Gieorgij, 37
Czternasty Pułk Ułanów, 124
Czubiński Antoni, 69
Czuchnowski Marian, 325
Czuma Walerian, 173

D

dak, 121, 128
dalekopis, 248
Daszyński Ignacy, 7, 31, 106, 182
Dąbrowa Górnicza, 238
Dąbrowska Maria, 218, 336, 350
Dąbrowski Marian, 208
Dąbrówka Mała, 46
de Weydenthal Przemysław
Barthel, 102, 103
Dehnel August, 351
dekret
o formowaniu regularnej armii,
105
Poincarégo, 52
Demant Jan, 219
Denikin Anton, 34, 123
Denisow Aleksandr, 254
deportacja Żydów polskich
z Niemiec, 257, 259, 261
Deutscher Ostmarkverein, 64
Dmowski Roman, 8, 12, 44
Dobrodzicki Jerzy, 150, 151
Dobrowolski Kornel, 135
Dobrowolski Stanisław Ryszard,
355
Dobrzyński Ignacy, 254
Dojan, *Patrz:* Surówka Edward
Dowbor-Muśnicka Agnieszka, 92,
110
Dowbor-Muśnicka Agnieszka, córka,
110
Dowbor-Muśnicki Czesław, 87
Dowbor-Muśnicki Giedymin, 92

Dowbor-Muśnicki Józef, 10, 12, 44,
49, 50, 72, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86,
87, 91, 92, 95, 96, 98, 100, 101, 103,
104, 107, 109, 117, 119, 145, 277
Dowbor-Muśnicki Konstanty, 87
Dowbor-Muśnicki Roman, 86
Dowództwo Główne, 70, 71
Drohobycz, 33, 182, 191
Drümmer Teodor, 234
Drwęski Jarogniew, 58
Drymmer Halszka, 247, 263
Drymmer Karol, 234, 235
Drymmer Wiktor Tomir, 10, 231,
232, 233, 234, 235, 236, 237, 240,
242, 243, 244, 246, 248, 250, 252,
254, 258, 261, 262, 263
aresztowanie, 238
Dubeński Jan, 319
Dubois Stanisław, 218, 219, 220
Duma Państwowa, 9
Dunin-Wąsowicz Zbigniew, 20
Durski-Trzaska Karol, 17, 18, 19, 22
Dymowski Tadeusz, 107
Dyneburg, 37, 194, 312
Dywizja Pancerna gen. Maczka, 133
Dywizja Strzelców Polskich, 98, 115
Dywizjon Artylerii Konnej
im. gen. Józefa Bema, *Patrz:* dak
Dzierżyński Feliks, 40, 253, 254
Dźwińsk, *Patrz:* Dyneburg

E

Ebert Friedrich, 60
Ehrenberg Józefat, 336
ekspropriacja, 209
Englicht Józef, 255
Erenburg Ilja, 348
Erzberger Matthias, 7

F

Filipowicz Tytus, 42, 251
Finder Paweł, 288

Fiodorow Aleksandr, 254
Foch Ferdinand, 7, 45, 60, 108, 278
Franciszek Ferdynand, 14
Franco Francisco, 286
Frankfurt nad Odrą, 44, 67
Freikorps, 44
Front Litewsko-Białoruski, 151
Front Morges, 179
Frunze Michaił, 253
Fundusz Obrony Narodowej, 293
Furgalski Tadeusz, 184

G

Gaj-Chan, 40, 126, 340
Galicja Wschodnia, 33, 188, 189
Galinat Edmund, 173, 176
Gandawa, 134
Garlicki Andrzej, 14, 37, 221, 284
Gdańsk, 161
Generalne Gubernatorstwo, 21
germanizacja, 64
Gierek Edward, 267, 296
Gieysztor „Hoffman” Władysław, 195
Girys-Czagowiec Weronika, 350, 354
Gniezno, 43
Godziemba Józef, 181, *Patrz też:*
Sosnkowski Kazimierz
Gogołkiewicz Czesław, 75
Golec Ignacy, 145
Gomułka Władysław, 288, 292, 293,
296
Gorlice, 20
Góra Świętej Anny, 48
Górecki Roman, 28, 29
GPU, 253, 254
Grabski Władysław, 39, 155, 315
granatowa policja, 335
Grenzschutz, 44, 46
Grodno, 40
Grodzisk Wielkopolski, 43
Grosicki Wiktor, 20
Grot-Rowecki Stefan, 287
Gródek Jagielloński, 33, 191

Grubiński Wacław, 325
 Grupa Leszno, 44, 83
 Grupa Operacyjna Bug, 148, 149, 151
 Grynszpan Herschel, 261
 Grzesicki Wiktor, 23
 Grzędziński January, 301, 302
 Guczkow Aleksander, 95
 Gwardia Ludowa, 288, 334

H

Hakata, 64
 Haller Józef, 8, 17, 18, 23, 27, 51, 52,
 103, 104, 105, 109, 186, 275, 277,
 278, 341
 Hamburg, 59
 Handelsman Marceli, 311
 Hanseman Ferdinand, 65
 Havelberg, 238
 Hempel Jan, 324
 Henning-Michaelis Eugeniusz, 50,
 51, 72, 81, 96, 103
 Hermanowski Klemens, 219, 220
 Hitler Adolf, 161, 261, 301
 zamach, 174
 HK-Stelle, 14, 232
 Hłasko Marek, 328, 329
 Hoffmann Max, 101
 Hołówko Tadeusz, 9, 102, 103, 221
 Hryciuk Grzegorz, 325
 Huyn Karl Georg, 189, 190

I

I Brygada Legionów Polskich, *Patrz:*
 Legiony Polskie I Brygada
 Ignatiew Aleksy, 91
 Ihumeń, 118
 II Brygada Legionów, 8
 Inco, 353
 Instrukcja dla Obywatela
 Rakonia, 181, 195
 Irkuck, 92
 irredenta polska, 8, 10, 184

Irzykowski Karol, 336, 350
 Iwaszkiewicz Jarosław, 321
 Iwaszkiewicz Wacław, 105, 109

J

Jaklicz Józef, 179
 Jakubowice, 17
 Jakuszew Aleksandr, 254
 Januszajtis Marian,
Patrz: Żegota-Januszajtis Marian
 Jarocin, 43, 60
 Jarosław, 90
 Jaruzelski Wojciech, 137, 267, 296
 Jaworski Adam, 135
 Jegorow Aleksander, 126
 Jędrzejewicz Wacław, 236, 237, 258
 Jędrzejów, 15
 Józwiak, 288
 Jur-Gorzechowski Jan, 212

K

K.7, 263
 Kakowski Aleksander, 28
 Kamieniec Podolski, 51
 Karasiówna Janina, 176
 Karaszewicz-Tokarzewski Michał,
 10, 17, 34, 171, 172, 173, 174, 176,
 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186,
 187, 192, 193, 194, 195, 196, 272
 pseudonim, 177, 183
 Kargowa, 44
 Karol I, 25, 29, 188
 Karski Jan, 335
 Kasprzycki Tadeusz, 211
 Kattelbaum Katarzyna, 234
 KBW, 291
 Kennemann Hermann, 65
 Kessler Harry, 30
 Kielce, 15, 16
 Kiereński Aleksandr, 49, 96, 97
 Kiernik Władysław, 218, 220
 Kijów, 34, 38, 125

- Kilonia, 59
 Kirlibaba, 19
 Kleiner Juliusz, 310
 Kligert Jan, 205, 227
 Klimecki Michał, 190, 192, 194
 Klub Narodowy, 218
 Kłajpeda, 161
 Kłos Franciszek, 334, 335
 Knoll-Kownacki Edmund, 317, 318
 Koc Adam, 240
 Koch Erich, 205, 227
 kocioł Falaise, 133
 Kolno, 44
 Kołaczkowski Stefan, 350
 Komarów, 128
 Komisja Kolonizacyjna, 64
 Komisja Tymczasowa
     Sfederowanych Stronnictw
     Niepodległościowych, 15
 Komitet Narodowy Polski, 8, 52, 57,
     61, 115
 Komitet Samoobrony
     i Powrotu do Kraju, 101
 Komitet Siedmiu, 263
 Komunistyczna Partia Polski, 325
 Komunistyczna Partia Robotnicza
     Polski, 244
 Kon Feliks, 40
 Konary, 20
 Konarzewski Daniel, 84, 109, 321
 Kondzioła Antonina, 183
 Konfederacja Narodu, 352
 konferencja w Monachium, 261
 Kongres Obrony Prawa i Wolności
     Ludu, 214
 konstytucja
     kwietniowa z 1935 r., 179, 225
     mała, 32
 kontrwywiad rosyjski, 253
 Konwencja Kłajpedzka, 162
 Korfanty Wojciech, 43, 47, 48, 57,
     61, 62, 80
 Kornilow Ławr, 49, 97
 Korpalska Walentyna, 180
 Korpus Bezpieczeństwa
     Wewnętrznego, *Patrz:* KBW
 Korpus Kadetów im. Mikołaja I, 87
 Korpus Polski
     drugi, 50, 103, 197, 277
     pierwszy, 49, 83, 84, 96, 98, 99,
         100, 101, 103, 104, 106, 107,
         145, 147, 186, 197, 277
     trzeci, 51, 103, 197
 Korpus Pomocniczy, 23
 Korsońska Agnieszka, *Patrz:*
     Dowbor-Muśnicka Agnieszka
 Korsuń, 125
 Kosiński Damian, 306, 307
 Kossak Tadeusz, 122
 Kossakowski Michał, 36
 Kostecki Brunon, 213
 Kostek-Biernacki Wacław, 10, 201,
     204, 207, 208, 209, 211, 216, 217,
     220, 221, 223, 224, 268
     proces, 225, 226
     syn, 225
     twórczość, 212, 213
     więzienie, 204, 205, 206, 227,
         228
 Kostek-Wieszatiel, 211, 212
 Kostiuchnowka, 21, 23, 237, 273, 305
 Kostroma, 90
 Kowalewski Jan, 249, 250
 Kowno, 153
 Koziatyn, 38, 114, 124
 Koziulewski Jan, *Patrz:* Karski Jan
 Koziulewski Marian, 335
 Kórnik, 43
 KPP, 325
 Krajowa Rada Litewska, 154
 Kraków, 7, 15, 16
 Krechowce, 115
 Królestwo Polskie, 24
 Królewiec, 158
 krwawa środa 15 sierpnia 1906 r.,
     208
 Krylenko Nikołaj, 99
 kryptologia, 249

kryzys przysięgowy, 27, 212, 238,
276, 310
Krzeczkowski Jerzy, 143
Krzywopłoty, 18
Krzyżanowski Adam, 203, 218, 220
Krzyżanowski Julian, 350
Książ Wielki, 15
Kuk Karl, 21
Kukiel Marian, 123, 181
Kulturkampf, 64
Kunig Janina, 322
Kuropatkin Aleksiej, 92
Kuropieska Józef, 292
Kuthan Eugeniusz, 33
Kutrzeba Tadeusz, 172, 173
Küttner Ferdinand, 19, 23

L

Lange Julian, 70
Latinik Franciszek, 342
Lechoń Jan, 304, 321
Legia Cudzoziemska, 209
Legia Oficerska, 98
Legion Wschodni, 16
3 Pułk Piechoty, 17
Legion Zachodni, 16
1 Pułk Piechoty, 16
2 Pułk Piechoty, 16
Legiony Polskie, 16, 66, 178, 184,
211, 271, 275, 303, 309
I Brygada, 18, 20, 21, 22, 23, 237
II Brygada, 19, 20, 21, 23, 51, 186
III Brygada, 20, 23, 26, 304
IV Brygada Piechoty, 152
powstanie, 16
Lenartowicz Stanisław, 355
Lengyel Béla, 177
Lenin Włodzimierz, 36, 99, 117
Leo Juliusz, 16, 17
Leopold Jaworski Władysław, 17
Lepecki Mieczysław, 221
Lerch Kornel, 182
Leśmian Bolesław, 321
Leśniewski Stanisław, 250
Lewin Leopold, 325
Lichodziejewsk Felicja, 319
Lichodziejewska Felicja, 305
Lida, 40
Lieberman Herman, 29, 215, 216,
217, 218, 220, 286
linia Curzona, 39
Lipski Józef, 161, 259
Lis-Kula Leopold, 102, 103, 311, 312
Listowski Antoni, 35, 233, 242, 244
Litewska Republika Radziecka, 35
Litewski Jan, 120, 121
Litewski Związek Narodowców, 157
Litwa Środkowa, 156
Lozoraitis Stasys, 158
Lubeka, 59
Lublin, 21
Lubomirska Maria, 9
Lubomirski Zdzisław, 8, 28, 240
Lubowidzka Jadwiga, 299, 303
Lubowidzki Antoni, 303
Lubowidzki Romuald, 303
Lubowidzki Walerian, 303
Lüshun, *Patrz:* Port Artura
Lwowska Dywizja Piechoty, 180, 196
lwowska szkoła matematyczna, 250
Lwów, 7, 14, 16, 33, 182, 190, 191,
193
ludność, 187
pogrom Żydów, 193
ulica Karaszevicza-
Tokarzewskiego, 187, 195

Ł

Łabiszyn, 44, 82
Ładoś Aleksander, 181
Łangowoj Aleksandr, 254
Łemkowszczyzna, 33, 188
Łochtin Stefan, 222
Łossowski Piotr, 155
Łódź, 208
Łuck, 92

Łuczyński Aleksander, 243
 Łyżwiński Jan, 269, 270, 285
 Łyżwiński Michał, 270, *Patrz też:*
     Żymierski Michał, Żymirski
     Michał, Rola-Żymierski Michał
 Łyżwiński Stanisław, 285

M

Machulski Juliusz, 356
 Maciejko Hryhorij, 221
 maciejówka, 85
 Maczek Stanisław, 130, 131, 132, 133
 Magdeburg, 7, 276
 Magdeburgu, 27
 Majakowski Władimir, 322
 Majdan Górny, 93
 Malinowski Tadeusz, 281
 Marchlewski Julian, 36, 40
 Marchwiński Józef, 205, 206, 227
 Marczewski Wiktor, 235
 Marczuk Stanisław, 207
 Marmaros-Sziget, 29
 Marsylia, 132
 maska przeciwigazowa, 282, 284
 Mastek Mieczysław, 218, 220
 Matuszewski Ignacy, 232, 233, 251,
     252, 256
 Mazurkiewicz Stefan, 250
 Mączyński Czesław, 190, 193, 194
 Memel, *Patrz:* Kłajpeda
 Michalewski „Dokładny” Jerzy, 195
 Michałowice, 15
 Michałowicz Antoni, 279
 Michałowski Czesław, 219
 Mickiewicz Adam, 10
 Miechów, 15
 Miedziński „Świtek” Bogusław, 238
 Miedziński Bogusław, 102, 215, 276
 Miejska Górka, 44
 Mielęcki Andrzej, 47
 Mielżyński Maciej, 48
 Mieroszewski Juliusz, 329

Międzysojusznicza Komisja
     Rządząca i Plebiscytowa, 47
 Mikaszewicze, 36
 Mikołaj II, 9
 Mikołajczyk Stanisław, 135, 289, 292
 Mikołajewicz Mikołaj, 9
 Milicja Górnośląska, 280
 Miłosz Czesław, 321
 Minkiewicz Henryk, 19, 22, 151,
     152, 280, 306, 307
 Mińsk, 40, 101, 117, 245
 Miśkiewicz Benon, 69, 71
 Mitkiewicz Józef, 144
 Mitkiewicz Leon, 10
 Mitkiewicz-Żółtek Leon, 141, 142,
     144, 145, 148, 149, 151, 153, 156,
     158, 159, 162, 164, 166, 281
 Młynarski Feliks, 286
 Mokrzecki Stefan, 340
 Mołojec Bolesław, 288
 Mołotkowo, 17
 Monarchistyczne Zjednoczenie
     Rosji, 253, 254
 Montgomery Bernard, 133
 Montwiłł-Mirecki Henryk, 208
 Moorhouse Roger, 174
 Moraczewski Jędrzej, 31, 107
 Morges, 178
 Morska Maria, 321
 MOR-Trust, 253, 254, 255
 Mościcki Bolesław, 50, 100, 115, 119
 Mościcki Ignacy, 214, 220, 262
 Mukden, 92
 Murnau, 75, 76
 Muss-Polen, 259
 Mycielski Jan, 272

N

Naczelna Rada Ludowa, 43, 44, 57,
     58, 61, 62, 70, 82
 Naczelny Komitet Narodowy,
     Patrz: NKN

Naczelny Polski Komitet Wojskowy,
Patrz: Naczpol
 Naczpol, 49, 50, 97, 98, 99, 116
 Nadworn, 17
 Nagevičius Vladas, 153, 165
 Naglerowa Hermina, 325
 Najwyższe Naczelne Dowództwo
 Armii, *Patrz:* AOK
 Nałęcz Tomasz, 8, 103, 106, 184,
 236
 Nałkowska Zofia, 218
 narodowa demokracja, 8
 Narodowa Partia Robotnicza, 214
 Narutowicz Gabriel, 221
 Nasielsk, 41
 Neugebauer Mieczysław, 184
 Niedziałkowski Mieczysław, 176
 Niedziński Aleksander, 255
 Niemiecki Związek Marchii
 Wschodniej, *Patrz:* Hakata
 Nieniewski Adam, 148
 Niewiadomski Eligiusz, 221
 Niezbrzycki Jerzy, 256
 Nikiszowiec, 46
 NKN, 16, 184, 275, 304
 powstanie, 16
 NKWD, 253, 291, 299
 noc kryształowa, 262
 Noël Leon, 179
 Norwid, *Patrz:* Neugebauer
 Mieczysław
 Norwid-Neugebauer Mieczysław, 15,
 19, 271
 Nowak Andrzej, 213
 Nowakowski Marek, 352
 Nowicki Stanisław, 135, 293, 294
 Nowik Grzegorz, 37, 248, 250
 Nowikow-Priboj Aleksiej, 196
 Nowotko Marcelli, 288
 Nowy Korczyn, 16

O

obóz odosobnienia,
Patrz: czerezwyczajka
 Oddział Informacyjny Grupy,
Patrz: OIG
 odezwa do mieszkańców byłego
 Wielkiego Księstwa Litewskiego,
 35, 155
 ofensywa Kiereńskiego, 96
 OGPU, 253, 254
 OIG, 233
 Okulicki Leopold, 176
 Olânești, 225
 ONR-Falanga, 352
 Opatowiec, 16
 operacja niemieńska,
Patrz: bitwa nad Niemnem
 Opperput Edward, 254, 255
 orędzie
 Do narodu polskiego, 97
 o powstaniu państwa polskiego,
 105
 Organizacja Młodzieży
 Niepodległościowej „Zarzewie”,
 270
 Organizacja Ukraińskich
 Nacjonalistów, *Patrz:* OUN
 Organizacja Werbunkowo-
 Agitacyjna w Kijowie, 187
 Orłowa Jadwiga, 280, 282, 284
 Orzechowski Witold, 180
 Osieczna, 83
 Osięka Paweł, 58
 Osóbka-Morawski Edward, 290
 Ostjuden, 259
 Ostoja-Zagórski Włodzimierz, 17, 29
 Ostrowski Józef, 28
 Ostrów Wielkopolski, 65
 OUN, 221, 222

P

- Paderewska Helena, 58
 Paderewski Ignacy Jan, 43, 56, 57, 58, 61
 Paduszek Konrad, 256
 Pajewski Aleksander, 115
 Paluch Mieczysław, 70
 Panaś Józef, 29
 Parnicki Teodor, 325
 Partia Socjalistów-
     Rewolucjonistów, 14
 Paryż, 7, 14
 Patriotyczny Ruch Odrodzenia
     Narodowego, 113, 137
 Pawłowicz Czesław, 255
 PAX, 353, 354
 Peiper Tadeusz, 325
 Pełczyński Tadeusz, 287
 Peplowski Andrzej, 243, 244, 252
 Petlura Symon, 33, 34, 38, 188, 278
 Pfeffer Rudolf, 191
 Pflanzner-Baltin Karl, 17
 Piasecki Bolesław, 222, 352, 353
 Piasecki Zygmunt, 269
 Pieracki Bronisław, 221
 Pilichowska Halina, 325
 Piłsudski Józef, 7, 8, 10, 12, 14, 16, 17, 21, 26, 31, 34, 40, 41, 57, 81, 105, 106, 107, 114, 124, 155, 157, 178, 184, 192, 214, 215, 221, 240, 249, 275, 276, 284, 305, 309, 342
     aresztowanie, 27, 238, 276
     dymisja, 23, 275, 309
     przejęcie władzy, 31
     uwolnienie, 30
 Piłsudski Józef Wincenty, 86
 Pińsk, 243
 Piotrogrodzka Rada Delegatów
     Robotniczych i Żołnierskich, 95, 96, 97
 Piotrogród, 49
 Pius IX, 64
 Plisowski Konstanty, 123
 Płock, 41
 Pniew, 43
 Pniewski Wiktor, 68
 Podhorski Zygmunt, 115, 119, 120
 Poincaré Raymond, 52
 Pokrzyński Jerzy, 135
 Pokrzywnicki Ernst, 240, 241
 Polak Bogusław, 62, 73
 Policja Bezpieczeństwa
     niemiecka, *Patrz:* Sipo
 Polnische Wehrmacht, *Patrz:* PSZ
 Polrewkom, 40
 Polska Komisja Likwidacyjna, 7, 30, 189, 191
 Polska Komisja Wojskowa, 186
 Polska Organizacja Wojskowa,
     Patrz: POW
 Polska Organizacja Wojskowa
     Górnego Śląska, 46
 Polska Partia Socjalistyczna,
     Patrz: PPS
 Polska Partia Socjalno-
     Demokratyczna Galicji i Śląska
     Cieszyńskiego, *Patrz:* PPSD
 Polska Siła Zbrojna, *Patrz:* PSZ
 Polski Korpus Posiłkowy, 24, 27, 28, 119, 276
 Polski Sztab Partyzancki, 288
 Polski Wojskowy Komitet
     Wykonawczy, 97
 Polskie Drużyny Strzeleckie, 15, 271
 Polskie Kadry Wojskowe, 190
 Polskie Korpus Posiłkowy, 24
 Polskie Stronnictwo
     Chrześcijańskiej Demokracji, 214
 Pomarański „Brzózka” Zygmunt, 212
 Popiel Karol, 217
 Popiel Ludwik, 268
 Port Artura, 91, 92
 Poszwiński Adam, 43, 61, 80
 Potulice, 44
 POW, 10, 11, 21, 25, 29, 70, 102, 120, 186, 236, 237, 254, 273, 309, 333, 337
     likwidacja, 241

POW Zaboru Pruskiego, 61, 62

powstanie

śląskie

drugie, 47

pierwsze, 46

trzecie, 48

warszawskie, 289

wielkopolskie, 44, 62, 67, 69, 82,
83, 108

dowództwo, 63

Poznań, 7, 43, 57, 58, 60

Poznań-Ławica, 44, 67, 68

PPR, 288

PPS, 8, 29, 207, 219, 226, 286

PPSD, 182

PPS-Frakcja Rewolucyjna, 183, 208

PPS-Frakcja Rewolucyjna w Rosji,
103

PPS-Lewica, 208

Pragier Adam, 216, 218, 220

Princip Gavrilo, 14

proces odpryskowy, 135

Provinz Posen, 64

Próchniak Edward, 40

Pruszyński Ksawery, 326

Prystor Aleksander, 208, 240

Przemyśl, 28, 33, 191, 192

Przetakiewicz Zygmunt, 354

Przeździecki Wacław, 62

przysięga wojskowa (rota), 26

PSL „Piast”, 214

PSL „Wyzwolenie”, 214

PSZ, 25, 29, 67, 105, 276

Pszczyna, 24

Puchalski Stanisław, 22, 24, 306

Pułk Piechoty Strzelców Lwowskich,
221

Pułk Strzelców Kaniowskich, 344

Pułk Ułanów Jazłowieckich, 123

Pułk Ułanów Krechowieckich, 119

Putek Józef, 218, 220

Puzyna Jan, 270

Pużak Kazimierz, 103, 187

R

Raczkiewicz Władysław, 49, 97, 179

Rada Komisarzy Ludowych, 37, 99

Rada Obrony Państwa, 39

Rada Obrony Warszawy, 173

Rada Polskiej Ziemi Mińskiej, 101

Rada Pułkowników, 22, 23

Rada Regencyjna, 8, 11, 28, 30, 31,
101, 105, 119, 189

radiowywiad, 249, 250

Radkiewicz Stanisław, 291, 294

Radziwiłł Janusz, 30, 154

Radzymin, 41

Rafajłowa, 17

Rarańcza, 20, 28, 277

Raštikis Stasys, 144, 158, 159, 162,
163

Raszewski Kazimierz, 126

Rataj Maciej, 176

Ratajczak Franciszek, 62

Rembek Stanisław, 10, 41, 333, 334,
336, 338, 339, 343, 347, 351, 352,
353, 356

ekranizacje, 356

twórczość, 333, 334, 337, 347,
348, 350, 352, 353, 354, 356

rewolucja

w Niemczech, 59, 60

w Rosji

1905 – 1907, 207

lutowa, 276

Ribbentrop Joachim,

Patrz: von Ribbentrop Joachim

rogatywka, 85

Roja Bolesław, 20, 22, 26, 192, 193,
194, 305, 309

Rokitna, 20

Rokossowski Konstanty, 292, 296

Rola-Żymierski Michał, 10, 267,
268, 288, 289, 290, 291, *Patrz też:*

Łyżwiński Michał, Żymierski

Michał, Żymirski Michał

Romer Jan, 124, 125, 126, 149, 340

Rosyjska Komunistyczna Partia, 244
 Rowecki Stefan, 176, 177, 181, 195
 rozejm
     polsko-ukraiński, 34
     w Trewirze, 45, 108
 Rozwadowski Tadeusz, 105, 189,
     191, 241, 341
 Rómmel Juliusz, 172, 173
 Rudka Miryńska, 23
 rugie pruskie, 64
 rusyfikacja, 87, 206
 Ruś Zakarpacka, 33, 188
 Rybak Józef, 14, 232, 233, 249
 Rydz-Śmigły Edward, 7, 19, 21, 22,
     27, 29, 31, 37, 106, 142, 143, 162,
     173, 178, 179, 180, 183, 184, 194,
     224, 225, 246, 278
 Rynarzewo, 44
 Rys-Trojanowski Mieczysław, 18,
     184, 211
 Rząd Narodowy, 15, 184

S

Sakson Józef, 284
 Samhorodok, 38
 Sapieha Adam, 177
 Sapieha Eustachy, 32
 Sarajewo, 14
 Sawicki Adolf, 218, 220
 Scaevola-Wieczorkiewicz Wacław, 15
 Schaetzel Tadeusz, 102
 Scheidemann Philipp, 60
 Schulz Bruno, 182
 SDKPiL, 207
 Sejm brzeski, 218
 Sejm Dzielnicowy, 7, 43, 61
 Sejm Ustawodawczy, 8, 32, 45
 Sejm Wileński, 156
 Selbstschutz, 44
 Serafin Stanisław, 142
 Serafinowicz Leszek, *Patrz:* Lechoń
     Jan
 Seyda Marian, 60, 181

Seyda Władysław, 66
 Sicherheitspolizei, *Patrz:* Sipo
 Siedlecka Joanna, 351, 355
 Siemiatycze, 242
 Siengalewicz Mikołaj, 206
 Sienkiewicz Henryk, 56, 347
 Sierow Iwan, 353
 Sierpiński Wacław, 250
 Sikorski Władysław, 141, 166, 178,
     179, 180, 189, 225, 275, 281, 342
 siódemka Beliny, 15
 Sipo, 47
 sitwa, 235
 Skalon Gieorgij, 209
 skamandryci, 321
 Skibiński Franciszek, 10, 38, 106,
     113, 114, 116, 117, 118, 119, 121,
     123, 124, 125, 129, 131, 132, 133,
     135, 136
 Skibiński Władysław, 115
 Skibniewska Maria, 113
 Składkowski Felicjan Sławoj, 185,
     211, 215, 224, 273, 274, 275, 306
 Skoropadski Pawło, 34, 188
 Skorupka Ignacy, 41, 343
 Skulbaszewski Antoni, 136
 Skulski Leopold, 39
 Skuza Wojciech, 325
 Slānic, 224
 Sławek Walery, 214, 215, 218, 232,
     272
 Słomniki, 15
 Słonimski Antoni, 218, 321
 Służba Straży i Bezpieczeństwa, 62,
     70
 Służba Zwycięstwu Polsce,
     Patrz: SZP.
 Służba Zwycięstwu Polski, 181
 Smetona Antanas, 157, 158
 Smorawiński Mieczysław, 152
 Socjaldemokracja Królestwa
     Polskiego i Litwy, *Patrz:* SDKPiL
 Sokólska Anna, 210

Sosnkowski Kazimierz, 16, 23, 24,
109, 179, 181, 208, 210, 225, 240,
276
aresztowanie, 27, 238
uwolnienie, 30
Sosnowski Ignacy, 254,
Patrz też: Dobrzyński Ignacy
Spychalski Marian, 76, 288, 293,
294, 296
Sroka August, 234
Stachiewicz Julian, 33, 63, 70, 81,
84, 192
Staff Leopold, 218, 321
Stalin Józef, 126, 196, 289, 328
Stanisławów, 33, 191
Stankiewicz Jan, 50
Stano Emilia, 87
Stańczyk Jan, 181
Starzyński Stefan, 172, 173
Staszów, 104
Stec Stefan, 192
Steckiewicz Wiktor, 254
Stefaniw Hnat, 193
Stern Anatol, 325
Stowarzyszenie Studentów
Uniwersytetu Kowieńskiego, 160
Straż Ludowa, 61, 71
Stronnictwo Chłopskie, 214
Stronnictwo Pracy, 176
Strzelec, 14, 15, 183, 232, 270
Styrne Władimir, 254
Surówka Edward, 185
Suszyński Stefan, 119
Szacherski Zbigniew, 268
Szamotuły, 43
Szaronow Nikołaj, 262
Szarota Tomasz, 177, 180, 195
Szczerbaczow Dmitrij, 50
Szczypioro, 11, 27, 29, 238, 276, 310
Szembek Jan, 260
Szeptycki Stanisław, 20, 23, 25, 35,
107, 341
Szopienice, 46
SZP, 175, 176, 177, 181

Sztab Dowództwa Głównego,
Patrz: Dowództwo Główne
Sztab Generalny, 232
Szubin, 44, 82
Szumlakowski Michał, 263
Szwajcarski Komitet Generalny
Pomocy Ofiarom Wojny
w Polsce, 56
Szylling Antoni, 130
Szylling Arnold, 84

Ś

Ścibor-Rylski Wiktor, 20
Środa Wielkopolska, 43
Światło Józef, 295
Świeżyński Józef, 30
Świętochowski Ryszard, 180
Świszczowski Ferdynand, 269
Świtalski Kazimierz, 201, 226

T

Taczak Aleksandra, 66
Taczak Andrzej, 63, 65
Taczak Balbina, 65
Taczak Ewa, 66, 75, 76
Taczak Ignacy, 63
Taczak Leon, 63, 65, 75
Taczak Michał, 63
Taczak Stanisław, 10, 43, 44, 55, 62,
63, 64, 65, 70, 72, 73, 74, 75
Taczak Stanisław Kazimierz, 66
Taczak Teodor, 62, 63, 65
Talikowski Michał, 255
Tarnopol, 33, 191
Tatar Stanisław, 135, 293, 294
tautininki, *Patrz:* Litewski Związek
Narodowców
tetezet, 65
Thiel Stanisław, 74
Tiedemann Heinrich, 65
Tōgō Heihachirō, 92
Tokarzewska Antonina, 183

Tokarzewski Bolesław Wincenty, 182
 Tokarzewski-Karaszewicz Michał,
Patrz: Karaszewicz-Tokarzewski Michał
 Tomaszewski Jerzy, 259, 261
 Tomaszewski Tadeusz, 173
 Torczyn, 312
 Towarzystwo Strzelec, *Patrz:* Strzelec
 Towarzystwo Historii Polskiej, 65
 Towarzystwo Tomasza Zana, 65, 66
   grupa samokształceniowa,
   Patrz: tetezet
 traktat pokojowy
   litewsko-rosyjski, 40, 155
   w Brześciu, 28, 101
   w Rydze, 42, 129, 251
   wersalski, 45, 108
 Trąpczyński Wojciech, 38
 Trocki Lew, 37, 50, 100
 TRS, 25, 26, 275, 276
 Trzcńska Halszka, 247, 263
 Tuchaczewski Michał, 39, 40, 41, 126, 128, 151, 280, 339
 Tuwim Julian, 218, 321
 Tymczasowa Rada Ludowa, 7, 43, 61
 Tymczasowa Rada Stanu, 25, 309,
   Patrz: TRS
 Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski, *Patrz:* Polrewkom
 Tymczasowy Rząd Ludowy, 31, 106

U

układ
   litewsko-radziecki, 165, 166
   Sikorski – Majski, 196, 325
 Ukraińska Powstańcza Armia, *Patrz:* UPA
 Ukraińska Rada Narodowa, 33, 188
 Ukraińska Republika Ludowa, 33, 34, 38, 188
 Ułina Mała, 18

ułani
   jazłowieccy, 123, 126
   krechowieccy, 115, 119, 121, 122
 Umiastowski Roman, 302
 unia krewska, 160
 Unsicht Józef, 40
 UPA, 291
 Urbanek Mariusz, 302, 320
 Utnik Marian, 135, 293, 294

V

Vágás Árpád, 19
 Vevey, 56
 Voldemaras Augustinas, 157, 158
 vom Rath Ernst, 261
 von Baden Maximilian, 60
 von Beseler Hans, 21, 24, 25, 28, 67, 105, 119, 276
 von Hötendorf Franz Conrad, 184
 von Moltke Hans, 257, 260
 von Oyrzanowski Zygmunt, 239
 von Ribbentrop Joachim, 161, 163

W

Wade Harry, 57
 Wajda Andrzej, 356
 Walter Stefan, 341
 Wańkowicz Melchior, 104
 Warasiecka Balbina, 63
 Warszawa, 21, 172, 173, 208
   most Kierbedzia, 233
 Warszawska Brygada
   Pancerno-Motorowa, 176
 Wasilewska Wanda, 324, 325
 Wasilewski Leon, 324
 Wassercug Józef, 193
 Wat Aleksander, 321, 322, 324, 325, 326
 Wenda Zygmunt, 315, 317
 Werner Tadeusz, 255
 Weygand Maxime, 131

Wichmann Ewa, 66,
Patrz też: Taczak Ewa
 Wieleżyński Walerian, 319
 Wielka Czystka, 322
 Wieniawa-Długoszowski Bolesław,
 273, 274, 278
 Wierzbicka Antonina, 86
 Wierzyński Kazimierz, 321
 Więckowski Aleksander, 36
 Wilhelm II, 65
 Wilkanowicz Roman, 62
 Wilno, 35, 40, 41, 142, 154, 157,
 165, 166, 245
 Wilson Thomas Woodrow, 56
 Winiarski Bohdan, 222
 Wisłocki Aleksander, 190, 216
 Witkowski Wiktor, 235
 Witos Wincenty, 7, 30, 40, 189, 190,
 191, 214, 216, 218, 219, 220, 283
 Włodzimierz Wołyński, 244, 311
 Wohnout Wiesław, 354
 Wojciechowski Stanisław, 36, 283
 wojna
     polsko-bolszewicka, 39, 40, 41,
     128, 152, 155, 214, 246, 247,
     248, 280, 312, 314, 316, 317,
     333, 337, 338, 339, 340, 352
     polsko-ukraińska, 33, 122, 190,
     191, 192, 193, 214, 247, 311
     rosyjsko-japońska, 91, 207
 Wołkowicki Jerzy, 196
 Woroneż, 92
 Wraga Ryszard, 256
 Wroczyński Jan, 84, 105
 Września, 43
 wydawnictwo Eugeniusza
     Kuthana, 334
 Wyka Kazimierz, 350
 Wyrwa, *Patrz:* Furgalski Tadeusz
 Wysokie Mazowieckie, 35
 Wyspa Węży, 264
 Wyszczelski Lech, 317

wywiad
     estoński, 252, 253
     polski
         na Ukrainie, 254
         w Estonii, 252
         w Rosji, 248, 249, 251, 252,
         254, 255, 256
         współpraca z innymi krajami,
         252
     rosyjski, 285
 Wyżel-Ścieżyński Mieczysław, 232

Z

Zachodnioukraińska Republika
     Ludowa, 33, 189, 191
 Zahorski Sergiusz, 115
 Zakopane, 237
 Zaleski August, 166, 258
 zamach majowy, 219, 284
 Zamość, 41, 344, 345
 Zan Tomasz, 65
 Zarakowski Stanisław, 136
 Zarębińska Maria, 324, 328
 Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich,
 245
 Zawadzki Aleksander, 136
 Zawilski Apoloniusz, 135
 Zaza, *Patrz:* Podhorski Zygmunt
 Zbąszyń, 82
 Zdziechowski Jerzy, 100
 Zenkteller Kazimierz, 48
 Zentralstelle Grenzschutz Ost, 71
 Zgrzebnik Alfons, 46
 Zieliński Zygmunt, 25, 26, 73, 281
 Złotnik, 82
 Zuchowaci, 187, 192, 306
 Żulys Audrius, 159, 166
 Związek Młodzieży Polskiej „Zet”,
 65
 Związek Strzelecki, 14, 183, 270, 304
 Związek Walki Czynnej, 8, 183, 210,
 236

Związek Walki Zbrojnej, *Patrz:* ZWZ
 Związek Wojskowych Polaków, 50,
 97
 ZWZ, 181, 287
 Zyndram-Kościalkowski Marian, 240

Ż

Żegota-Januszajtis Marian, 19, 22,
 24, 32, 107, 184, 270
 Żeligowski Lucjan, 17, 42, 79, 123,
 156, 278, 279, 283
 Żeromski Stefan, 321
 Żnin, 71, 82
 Żółkiew, 33, 191
 Żórawski Franciszek, 245
 Żukow Gieorgij, 290
 Żukrowski Wojciech, 320
 Żuliński Tadeusz, 21, 236
 Żurawski, 243
 Żydzi w Niemczech, 257, 259, 260
 Żymierska Zofia, 286

Żymierski Michał, 151, 152, 279,
 280, 281, 282, 287, 294, 295,
Patrz też: Łyżwiński Michał,
 Rola-Żymierski Michał, Żymirski
 Michał
     aresztowanie, 295
     skazanie, 283, 284, 285
     współpraca z wywiadem
     sowieckim, 286, 287
     zmiana nazwiska, 279
 Żymierski Stanisław, 285, 286, 294
 Żymirski Franciszek, 270, 273
     zmiana nazwiska, 279
 Żymirski Michał, 17, 22, 25, 27, 28,
 51, 186, 270, 271, 272, 273, 274,
 275, 276, 278, 279, *Patrz też:*
     Łyżwiński Michał, Rola-Żymierski
     Michał, Żymierski Michał
     pseudonim, 271
 Żytomierz, 38, 247

PROGRAM PARTNERSKI

— GRUPY HELION —

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA
Helion

Ni z tego, ni z owego będzie Polska na pierwszego — brzmiały słowa jednej z piosenek śpiewanych przez legionistów podczas I wojny światowej. Sto lat temu słowa te okazały się prorocze, choć Polska była nie na pierwszego, lecz na jedenastego — i to 11 listopada obchodzimy Święto Niepodległości. To data symboliczna, trudno bowiem wybrać bezdyskusyjny dzień odzyskania przez nasz kraj wolności.

Do przywrócenia niepodległości nie przyczyniła się działalność jednej czy dwóch osób, lecz wielu ludzi. O części z nich niewiele się już dzisiaj pamięta. Setna rocznica odzyskania niepodległości to idealna okazja, żeby przybliżyć sylwetki tych mniej znanych lub nieznanych żołnierzy. Bohaterami tej książki są legioniści i zwolennicy Piłsudskiego — **Michał Karaszewicz-Tokarzewski, Władysław Broniewski, Wacław Kostek-Biernacki, Wiktor Tomir Drymmer** czy **Michał Rola-Żymierski**, który zaczynał jako legionista, a skończył jako komunistyczny marszałek ludowego Wojska Polskiego. Są także żołnierze wywodzący się z wojsk polskich organizowanych w Rosji — **Franciszek Skibiński, Leon Mitkiewicz**, jest były carski generał **Józef Dowbor-Muśnicki** i były pruski kapitan **Stanisław Taczak**. Jest wreszcie zapomniany pisarz, a wtedy chłopak z Kongresówki, **Stanisław Rembek**.

Życiorysy bohaterów tej publikacji to niemal gotowe scenariusze filmowe — wszyscy oni bowiem mają fascynujące, często kontrowersyjne biografie, a opisując ich losy w II RP, w latach wojny i czasach powojennych, opowiada się jakąś część historii Polski widzianej oczyma zawodowych wojskowych, urzędników, artystów czy emigrantów.

 editiohistoria

 Księgarnia internetowa:
<http://editio.pl>

 Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
 0 601 339900

Sprawdź najnowsze promocje:
☛ <http://editio.pl/promocje>
Książki najchętniej czytane:
☛ <http://editio.pl/bestsellery>
Zamów informacje o nowościach:
☛ <http://editio.pl/nowosci>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: editio@editio.pl
<http://editio.pl>

ebook dostępny wyłącznie na:
ebookpoint.PL

Cena 39,90 zł